

Den kulturgenererende leg og idrættens trefoldighed

– undersøgelse af legen i (idræts)kulturen

af Verner Møller

Hvis menneskets biologiske eksistens opfattes ikke som producerende faktor, men som et råstof, der formes af kulturen, – hvor kommer kulturen så fra? (Edgar Morin)¹

Indledning

Som ovenstående motto signalerer er drivkraften bag foreliggende artikel en almen interesse i kulturen – i sin stadig vorden. Ser vi bort fra de fascinerende mytiske forklaringsmodeller fremstår kulturens tilblivelse som en stadig kilde til forundring, og der er blevet gjort utallige videnskabelige forsøg fra såvel arkæologisk som antropologisk og historisk side på at løse kulturtilblivelsens gåde.

Hensigten med denne artikel er ikke at bidrage til, endsige kritisere, den kulturgegenetiske forskning. Derimod vil den bl. a. på baggrund af kulturteoretiske værker forsøge at tematisere legens kulturgenererende rolle og analysere legens vilkår som kulturel dynamo i relation til idrættens trialektik.²

I mangel på argumenter har konservative idræts-, eller skulle vi sige sportsledere,³ i årevis forsvaret det som progressive idrætsforskere med slet skjult afsky har givet prædikatet »showsport« med klicheen: elite skaber bredde og bredde skaber elite. Spørgsmålet der her står ubesvaret er: skaber sporten kulturel udvikling, og gør breddeidrættens det? Men samtidig

må der spørges om de vises sten kan findes og de kulturelle håb knyttes til organiserede eller uorganiserede idrætsaktiviteter som ligger så fjernt fra den traditionelle idræts kerne,⁴ at der må vidvinkeloptik til for at skimte dem i idrættens periferi; hvorfor man nu taler om et udvidet idrætsbegreb. Eller om legen under alle omstændigheder er lænket i idrætten trods begrebets rummelighed, og idrætten fremdeles i alle afskygninger er en samfundskonserverende faktor.

Inden legen i relation til idrættens trefoldighed skal diskuteres i tre kapitler, vil det være på sin plads med en teoretisk fundering af fænomenet.

Om legens kulturelle stilling

Det turde være evident, at legens status er blevet reduceret i takt med civilisationens udvikling.⁵ Det moderne samfund fremstår panderynkende seriøst og rationelt. Alvoren er blevet en stadig mere dominerende kvalitet i voksenalivet alt imens legen er blevet fortrængt herfra. Den formålsløse leg er i dag forbeholdt de alligevel nyttige

børn, hvis glæde ved legen den alvorlige voksne betragter i mild overbærenhed. Så længe barnet leger for sig selv eller med andre forstyrrer det ikke den voksne i sin seriøse beskæftigelse. Kun den infantile voksne vover at give sig hen i formåls- og retningsløs leg. Peter Thielst giver et præcist signalement af denne civilisatoriske misere:

Vor fælles, grusomme historie er, at vi tidligt vænnes fra – ikke kun bryst, sut og ble, men gennem årene al kropslig formålsløs lyst. Disciplineringen og selvdisciplineringen skiller skæg for sig og snot for sig. Barnets leg, som hurtigt indfanges af legetøjsfabrikanterne og den pædagogiske rationalitet og reduceres til en del imitation af voksenlivets rutiner og en del tutte-nutte-infantilitet, glider i det daglige liv let i baggrunden som en art frikvarter-funktion. At lege er i vor kultur at spille sin tid – og at lette forældrene for skyldfølelse, når de ikke orker mere nærvær og engagement. »Løb ud og leg« betyder kynisk »Spild din egen tid, ikke min«.

Som voksne erstatter vi legens lyst og latter med konkurrencepræget, medieprofileret sport og alle mulige variationer over temaet »iscenesat fritid og følelsesstimulation«: teater, moderne dans, terapi, marathnløb, natteliv, jogging, karneval, flimmerkassefællesskab osv. osv. Leg og latterkultur er mere et postulat end en realitet, men selv et plasticprodukt af homo ludens kan slå revner og få livet indenfor. Derfor er det nye pinsekarneval måske alligevel en eftermiddag værd, selvom det uden kønslig frækhed og revsende magtkritik forholder sig forræderisk til den folkelige tradition og primært imødekommer banale narcissistiske behov for selvfremsstilling og spejling.⁶

Til trods for dets ideologikritiske enøjethed forekommer citatet at være lige så prægnant som fyldigt, rummen- de en essentiel kritik af legens erosion og pervertering.

Perverteringen består deri, at leg og alvor er blevet antagonistiske størrelser. Den voksnes leg synes tabueret som død og sex og kommer derfor i

altovervejende grad til udfoldelse i forvrænget form legitimeret ved et skin af alvor. Den moderne turnering – ikke at forveksle eller parallellisere med middelalderens 'udstyrsstykker' – er paradigmet herpå. Her vælger man ikke selv sine legekammerater; man kvalificerer sig til at være med. Divisionsinddelingen sikrer at man leger med folk på sit eget niveau. Alligevel tales der om truende nedrykningsspøgelser, skæbnekampe osv. Og når nedrykningen endelig er en kendsgerning bringer medierne de rituelle billeder af grædefærdige slagne mænds bøjede hoveder, der ikke i mindste måde ser ud til at tænke på at næste sæson sandsynligvis bliver sjovere end den netop afsluttede. For det er ikke længere legen men placeringen der (for alvor) tæller. Er denne barokke erkendelse ikke slået aldeles igennem hos taberen bliver den til gengæld bøjet i neon for vinderen. Ikke alene fejres han med medaljer og champagne i umiddelbar forlængelse af sejren. Han inviteres desuden senere på rådhuset til forfriskninger, snacks og borgmesterlige ord om mesterskabets store betydning for byen. Her vil elitens fortalere muligvis påberåbe sig en analogi i antikken, hvor olympiadevinderne blev feteret og be- gunstiget på en måde der ikke lader vor tids professionelle idrætsudøvere noget efter. Hos Walter Umminger hedder det bl.a.:

Olympiadevinderen behøvede resten af livet ikke betale skat. I mange byer blev han bespist på statens bekostning til sine dages ende. Han havde fast æresplads i teatret. I Athen blev der desuden givet en pengepræmie på 500 drachmer. Sejrherreren havde endvidere lov til i altis i Olympia at lade opstille en statue af sig selv i legemsstørrelse; som regel var det hans hjemby, som betalte den. Pausanias omtaler 250 så-

danne statuer i malm, sten og træ – dog kun dem han anså for de vigtigste. Det er ikke kun en digterisk overdrivelse, når Pindar i en af sine olympiske hymner (...) sværmerisk skriver: »Han, som sejrer dér, kan for resten af sit liv nyde honningsødt vindstille«. ⁷

Det vil dog være misforstået uden videre at læse dette som udtryk for en tidligt accepteret profan professionalisme. De antikke lege, hvor de olympiske var de mest prestigefyldte, var tværtimod sakrale fester afholdt til ære for guderne. For grækerne var konkurrencens legeindhold, uagtet den dødelige alvor hvormed man kastede sig ind i de agonale kampe, ⁸ i sig selv væsentligere end selve sejren. Sejrens enorme betydning lå i dens symbolindhold. Sejrherreren var at betragte som en inkarnation af det guddommelige, hvad statuerne på Olympias høje vidner om. Når Umminger fortsætter sin beretning med at: »Det blev stedse almindeligere at anvende bestikkelser, når man enten ville snyde sig til en olympiadesejr eller en sejrherres tilhørsforhold til en bestemt by skulle købes«, ⁹ er der således tale om et udpræget dekadence-tegn som fremkaldte samtidens fordømmelse, omend de fordømmende ikke kunne »forhindre, at troen døde og sensationslyst, berømmelsessyge og griskhed dansede på dens grav«. ¹⁰

Den kvalitative forandring af den oprindelige legs status i kulturen kan ses deraf, at idrætten som profession i dag indebærer stor anseelse mens begrebet amatør har fået en negativ værlør. Tidligere forholdt det sig modsat. Denne udvikling kunne umiddelbart tolkes som en legens deroute. I fald en analyse af legen ville ende med en sådan konklusion, måtte man med bekymring imødesee den kulturelle udvikling, såfremt man ville medgive den

hollandske kulturhistoriker Johan Huizinga, at »Kultur begynder ikke som leg, ej heller fremgår den af leg; den skabes i leg. Kulturens antitetiske og agonistiske grundlag er givet i legen, der er ældre og mere oprindelig end al kultur«. ¹¹

Den nærliggende forfaldstanke (som ovenstående citat af Peter Thielst implicerer) dementeres imidlertid netop i Huizingas studie af legen Homo Ludens. Bogen er en klassiker inden for kulturforskningen. Med en forbløffende tankens spændstighed formår bogen at fremanalysere legens genererende rolle i relation til kulturudviklingen. Legen ses ikke over alt i kulturen, men som et element i så at sige enhver kulturel aktivitet og manifestation.

Huizinga definerer legen som en fremfor alt frivillig handling. Den er afgrænset i tid og rum, hvilket vil sige at den optræder som parantetiske abstraktioner i hverdagslivet. Legen er med andre ord desinteressert! ¹²

Før han beskriver disse legens forudsætninger rammer han en pæl gennem den omsiggribende forestilling, at der skulle herske en modsætning mellem leg og alvor, idet han skriver.

For vor bevidsthed står leg som en modsætning til alvor. Denne modsætning forekommer til at begynde med lige så oprindelig som selve begrebet leg. Men ser vi nærmere efter, finder vi at antitesen leg/alvor hverken er eentydig eller sikkert bestemt. Vi kan godt sige. Leg er ikke-alvor. Men bortset fra, at der dermed intet er sagt om legens positive egenskaber, så er det overordentlig let at omstøde denne påstand. Så snart vi i stedet for »leg er ikke-alvor« siger »leg er ikke alvorlig«, lader modsætningen os i stikken; for legen kan meget vel være alvorlig. Endvidere møder vi omgående forskellige fundamentale livskategorier, som alle bør falde ind under begrebet »ikke-alvor«, men som alligevel ikke har noget med begrebet leg at gøre. Latter

står i en vis modsætning til alvor, men er ikke på nogen måde ubetinget forbundet med leg.¹³

Via dette og ovenstående citat kan man nærme sig en forståelse af Huizingas radikalitet.¹⁴ Hos Huizinga fremstilles legen ikke som noget inferiørt begreb. Tværtimod fører han sit legebegreb videre end Thielst, der tenderer imod en sidestilling af leg og latter. Det er en fejlagtig undervurdering af legen at slå den i hartkorn med latter og komik. Huizinga lægger følgelig luft mellem på den ene side latter og komik, der »er nært forbundet med dumhed« og leg, der »intet (har) med dumhed at gøre«.

Legen er en progressiv kulturinducerende kraft overordnet alvor. »Leg er noget ganske for sig selv, og begrebet leg er af højere orden end begrebet alvor. For alvor søger at udelukke leg, mens leg meget vel kan optage begrebet alvor i sig.«¹⁵ Kun hvis man holder sig dette for øje kan man følge Huizingas kringledede vej gennem kulturens labyrntiske univers med legen som ledetråd og erkende legens tilstedeværelse i så forskelligartede fænomener som jur, videnskab, kunst og krig.

De områder, hvor legeindholdet stivner eller forsvinder, degenererer kulturelt og bliver museale anakronismer om ikke legeelementet transformeres og fænomenet derved får nyt liv.

Sporten

Som det er fremgået tager Huizinga legen ekstremt alvorligt. Det kan derfor opfattes som inkonsekvent, når han kritiserer den moderne sport for at legen heri er blevet for alvorlig.

Udviklingen i idrætten siden sidste fjerdedel af

det 19. århundrede går i retning af, at legen opfattes mere og mere alvorligt. Reglerne bliver strengere og udarbejdes i flere detaljer. Præstationerne skrues yderligere op. (...) Med den tiltagende systematisering og disciplinering af legen går i længden det rene legeindhold tabt. Dette viser sig i spillernes adskillelse i professionelle og amatører. Legegruppen udskiller dem, for hvem legen ikke længere er leg, og som, på trods af deres dygtighed, står under de ægte spillere i rang. Den professionelle spiller har ikke den rigtige legeholdning, det spontane og ubekymrede er gået tabt. Lidt efter lidt fjerner sporten i det moderne samfund sig fra legens område og bliver et element sui generis, ikke længere leg og alligevel ikke alvor. I nutidens samfund indtager sporten en plads ved siden af den egentlige kulturproces, der finder sted udenfor dens domæne. (...) Den fuldkomnethed, med hvilken den moderne teknik har formået at øge massedemonstrationernes ydre effekt, forandrer intet i den kendsgerning, at hverken olympiaderne eller idrætsorganisationerne ved de amerikanske universiteter eller de meget opreklamerede landskampe har kunnet løfte idrætten op til kulturskabende virksomhed. Hvor betydningsfuld den end kan være for tilskuere og udøvere, så er og bliver den dog en ufrugtbar funktion, hvori den gamle legefaktor næsten er døet ud.

Denne opfattelse går direkte imod den udbredte mening, at sporten skulle være det legeelement, der frem for noget kendetegner vor kultur. Det er den aldeles ikke, da den tværtimod har mistet det bedste af sin legeholdning. Legen er blevet altfor alvorlig, og selve stemningen af leg er mere og mere gået tabt.¹⁶

Det er ikke ligetil at se konsistensen i denne tankerække. Christopher Lasch polemiserer da også i sin bog *Narcissismens kultur* mod dette centrale sted i Huizingas sportskritik idet han hævder, at problemet ikke er at sporten tages for alvorligt, men tværtimod at den trivialiseres ved ikke at blive taget alvorligt nok. Han argumenterer oven i købet med Huizinga »at leg, når den er bedst, altid er alvor; ja, at essensen i leg er at tage de aktiviteter alvorligt som ikke har noget formål«. ¹⁷

Det må imidlertid påpeges at Lasch er ude i andet ærinde end Huizinga, hvilket præger hans læsning af ham. Hvor Huizingas konservatisme i 30'erne får ham til at se en trussel mod kulturen ved den omsiggribende rationalitet på legens bekostning, medfører Lasch' 70'er-konservatisme at han ser en fare for at samfundet eroderer, som følge af de opløsningstendenser han ser såvel i menneskets samfundsmæssige engagement som i dets moralske habitus.

Da legen ikke er noget primært interesseområde for Lasch, undlader han at relatere Huizingas teorier til sin egen tid. En vigtig forudsætning for at få udbytte af Huizingas arbejde er imidlertid, at man er opmærksom på, at det er af ældre dato, og derfor kræver ajourførende tænkning. Lasch plæderer for rationalismen og ser det som sin opgave at forsvare det fremskridt han ser truet af individernes nye orienteringsmønstre og søgebevægelser. Han har fremdeles intet imod professionalisme hverken i sport eller andre steder, da den blot skærper konkurrencen og forbedrer præstationerne. Idet han lægger afstand til den kulturradikale sportskritik, der »viser sin foragt for toppræstationer ved at foreslå at nedbryde 'elite'-skellet mellem spillere og tilskuere« kan han derfor slå fast, at »Det, der korrupperer en sportspræstation såvel som enhver anden præstation, er ikke professionalisme eller konkurrence, men en nedbrydning af de konventioner, der omgiver spillet«. ¹⁷ Dette vidner dog om at han ikke taler med men tværtimod stik imod Huizinga, hvorfor han får problemer med at tage Huizinga til indtægt for sin argumentation.

Huizinga skriver netop i en tid hvor

amatøren er i højsæde. Men samtidig fornemmer han at amatøridealet er ved at smuldre, og aner sportens latente depravation. Derfor skriver han, at sporten er »ikke længere leg, og alligevel ikke alvor«, men ved at blive noget helt for sig selv i kulturen. Han frygter at legen er ved at efterlade sig et vacuum, der vil suge grokraften ud af kulturen. Huizingas begrænsning er, at han ikke er i stand til at forudse legens eksorbitante transformation i sporten, hvilket måske er overraskende eftersom han allerede tidligt er opmærksom på dens væsentligste forudsætning. Nemlig at »Selv om legen er en åndelig virksomhed, indeholder den i sig selv ingen moralsk funktion, hverken dyd eller last«. ¹⁸ Idag, halvtreds år efter *Homo Ludens*, er transformationen dog åbenbar.

Legen er flyttet ud på sidelinjen! Her eller måske mere præcist i laboratorierne findes en af kulturens nye vækstzoner. Det betyder, at sporten ikke længere er legens tumleplads med sportsaktøren som den legende. Sportsmanden er i stedet blevet redskab – legetøj – for den ny tids legende, naturvidenskabsmanden. Dette synes helt i tråd med Huizingas tese, ja en logisk følgeslutning for så vidt som det åbenlyst er naturvidenskaben der nu genererer kulturudviklingen.

Forandringen manifesterer sig med al ønskelig tydelighed inden for det (idræts)medicinske område. Medicinen, hvis leg med livet så længe har været skjult bag en usmilende alvorsmaske og et tilsyneladende indiskutabelt formål, har afsløret sig ved sin interesse for sporten. På dette felt fremstår den med al ønskelig tydelighed som fuldkommen formålsløs. Hvad enten den nøjes med at befordre sports-

mandens præstationer ved forskning i og formidling af viden om muskeludholdenhed, laktattærskel, iltoptagelsesevne og fiberkomposition; eller den direkte bruges i dopingsammenhæng, er der tale om en desinteresseret beskæftigelse, hvor sportsmanden er blevet medium og sporten indifferent. Dette kan knapt verificeres bedre end ved følgende citat fra forordet til Bob Goldmans 'dopingkorstog' *Death in the Locker Room*:

In addition to the significant and vital cooperation William E. Simon and F. Don Miller have created with the sports medicine resources in this country, they are now coordinating a conglomerate of the best high tech scientific training and sports medicine research program to give athletes access to the best possible training systems, to become the finest athletes on earth – without drugs.

This is a multi-disciplinary attack, a potent force in solving the drug problem. We have the people to bring not only the best of sports science to the athlete but those who carry ethics and truth. Science itself is neutral; there is no right or wrong. (...) What is not neutral are the scientists, the practitioners, who take new concepts and make them good or bad as they present them to the athletes.¹⁹

Citatet har til hensigt at promovere den amerikanske olympiske komites sportsmedicinske-program. Skønt projektet er alvorligt ment, sætter legeindholdet sig igennem på det sproglige niveau og afslører implikationen af det klassisk legetema om de gode mod de onde, der findes i utallige variationer f.eks. »røvere og soldater«.

Det kan således konstateres, at selv om den egentlige kulturproces foregår udenfor sportens domæne, som Hui-zinga hævder, er legeelementet i kulturen intakt. Blot leges der ikke længere i sporten men med sporten.

Sundhedsidrætten

Er legeelementet forsvundet i elitens præstationsfikserede sportsudøvelse, er det en nærliggende tanke at legen til gengæld dyrkes og trives i idrætten uden for den skrappeste konkurrence-sport. Breddeidrætten burde være et ideelt legens rum; men er den det? I dette afsnit skal der fokuseres på den del af breddeidrætten der førhen blev kaldt motionsidræt men idag med et tidssvarende ord kaldes sundhedsidræt.

Siden joggingbevægelsen sidst i halvfjerdserne for alvor vandt fodfæste herhjemme, er interessen for sundhed vokset stærkt.²⁰ Sundhed er blevet et hyppigt debateme, begrebet bruges flittigt og med stor styrke i argumentationssammenhænge; sundheden har oven i købet fået sit eget ministerium og som det seneste bevis, på den tiltagende opmærksomhed der bliver sundheden til del, er den nu blevet centrum i offensive kampagner som »Fire timer om ugen er nok« og »Der er sport i at spise sundt«. Sundhed, hvor vagt og omtvistet begrebet end er, er blevet in. Hermed være dog ikke sagt at sundheden er et nyt opmærksomhedsfelt i offentligheden, men der er sket et afgørende skift.

Når man læser Lars Henrik Schmidt og Jens Erik Kristensens *Lys, luft og renlighed* ser man at befolkningens generelle sundhedstilstand allerede var genstand for offentlig interesse og bekymring i det 19. århundrede. Forfatterne præsenterer forskellige strategier der er blevet taget i anvendelse i kampen for den almindelige helse. Et af de nyopdagede våben der blev brugt for at imødegå forværring af sundhedstil-

standen var netop legemsøvelser. Således skriver de:

Når man også kunne kalde strategien som gymnastiklærerens, så hænger det dels sammen med, at den moderne gymnastik faktisk får sit gennembrud i denne sammenhæng, og dels med at gymnastikken faktisk tænkes som det medium, som kan skabe en tilstrækkelig bevægelighed i det hele taget. Legemsøvelser er det praktiske udtryk for en befriende renelse og fordøjelse, som forhindrer forrådnelsen.²¹

Selvom legemsøvelserne som de her fremstilles er symbolsk ladet og øjensynligt også må betragtes som et disciplineringsredskab, er der ingen tvivl om at de blev set som et af mange midler til at bekæmpe en reel sundhedsfare – en fare vi for længst er kommet til livs. Rigtignok er datidens sundhedsfarer, til trods for at den gennemsnitlige levetid er steget markant de seneste hundrede år, erstattet af nye, som i alt væsentligt er udsprunget af forurening og 'velfærd'.

Det interessante i denne sammenhæng er imidlertid at idrætten ikke længere blot er en af mange strategier for en bedret sundhedstilstand. Den synes de facto at være blevet det absolut fremmeste middel til imødegåelse af de farer vor civilisations strukturproblemer har forårsaget. Dette indikerer et skift i anskuelsen af sundhedsproblematikken. Skønt truslen mod helsen angiveligt er civilisatorisk og således samfundsmæssigt betinget, er der en klar tendens til at gøre sundheden til et personligt problem. Det kan umiddelbart undre at dette ansvar accepteres; at der er større lyst til at tage løbeskoene på og gøre noget for sig selv, end at gå ind i græsrodsarbejde i en aktiv bestræbelse på at få gjort no-

get ved problemerne. Man kan med fordel søge forklaringen på dette forhold i relation til det moderne menneskets psykologiske placering i spændingsfeltet mellem almagt og afmagt.

Dette civilisationsbetingede skisma gør Horst E. Richter grundigt rede for i *Gudskomplekset*, hvor han argumenterer for at den i sin yderste konsekvens beror på forestillingen om Guds død. Med denne åndshistoriske 'begivenhed' er der skabt rum for den forjættende menneskelige almagtfølelse – befordret af de naturvidenskabelige landvindinger – og dens senere sammenbrud.

Da naturvidenskabelige og tekniske fremskridt virker som en selvmodsigelse, har den illusion kunnet holde sig, at menneskets situation i tidsforløbet bliver stadig mere storartet og lykkelig. I virkeligheden er denne fremskridtsbevidsthed naturligvis alt andet end et kritisk erfaringsresultat, tværtimod er den et af fortvivlelse skabt halmstrå, som man klammer sig til af angst for den absolutte mangel på mål. Bag fremskridtsideologien skjuler sig stadig en latent drøm om »de vises sten«, der i mellemtiden kun har forandret sig derhen, at en eller anden super-medicinteknologi skal garantere permanent ungdommelighed.²²

Bag drømmen om »de vises sten« og tilliden til medicinteknologien, lurer dog bevidstheden om naturvidenskabens utilstrækkelighed. Hvor det før hed behandling og helbredelse er profylakse nu blevet løsenet, skønt enhver ved at det i virkeligheden er begrænset hvad man selv kan stille op imod helbredstruslerne.

Hjerteforeningens slogan »Løb for livet« er et præcist udtryk for den angst der driver motions- og sundhedsbølgen. Da der ikke længere eksisterer en adækvat tro på evigt liv i det hinsidige

og troen på et medicinsk mirakel har spillet fallit, er ungdom og fitness blevet tidens idealer. Kun ved en kollektiv opretholdelse af illusionen om ungdommelighedens potentielle uforgængelighed kan den neurotiske dødsangst holdes i skak. Richter hævder, at det er af afgørende betydning for social accept, at man undertrykker sine lidelser og iscenesætter sig selv som fysisk fit. Obskøniteten heri illustrerer han med følgende eksempel.

En meget udbredt teknik, mest udpræget i USA, går ud på at bortsminke alle tegn på forfald, sygdom, endog død. Den skik eller uskik, at lade bedemandsforretninger ved hjælp af make up få afdøde til at tage sig ud som slumrende mennesker i deres ungdoms vår, er denne bestræbelses mest ekstreme variant. Selv af de døde kræver man, at de over for de efterladte beviser den evige topforms opnåelighed.²³

Det ovenfor annoncerede skift beror fremdeles på, at sundheden er blevet Gud!

Under denne synsvinkel ligner sundhedsidrætten en kult, der har menneskets egen guddommeliggørelse som mål.²⁴ Dette synes at korrespondere med Huizingas legeteori, der kun bliver fattelig i hele sin rækkevidde for så vidt man holder sig dens immanente symbolik for øje. Dog er, som nævnt, en af legens forudsætninger i Huizingas definition, at der er tale om en formållsløs og desinteresseret beskæftigelse. Et væsentligt karakteristikon ved sundhedsidrætten er imidlertid, at den i langt højere grad (ligesom præstationsidrætten) fokuserer på resultatet (nemlig sundhed og ungdommeliggørelse) end på selve aktiviteten. Den er således hverken formållsløs eller desinteresseret men derimod principielt uinteresseret. Det agonale islæt Hui-

zinga ser som legens grundsubstans er borte eller i det mindste internaliseret. Man kæmper ikke længere for at besejre sin modstander, man kæmper i stedet for og mod sig selv. Man er blevet sit eget formål og sig selv nok. Modstanderen, om en sådan overhovedet er til stede, er kun et middel man (for)bruger i sin egen stræben.

Den guddommelige stræben, der implicit gør sig gældende i sundhedsidrætten, skal med Richter forstås som en konsekvens af et narcissistisk egensikringsprojekt – en flugt fra »narcissistisk afmagt til narcissistisk omnipotens«.²⁵ Fra oplysningstiden blev projektet hjulpet af naturvidenskaben, der bød sig til som substitut for Alfaderen. Den moderne misere er imidlertid, at naturvidenskaben ikke længere gør fyldest i denne rolle fordi:

den eksakte naturvidenskabelige forskning for tiden prognosticerer uundgåeligheden af en kollektiv selvdestruktionsproces, der ville være forbundet med en automatisk fortsættelse af den hidtidige naturbeherskelsesstrategi. Menneskene er ude af stand til at acceptere, at netop de midler, der hidtil ubestridt skulle være duelige til en uophørlig udvidelse af vor selsikkerhed, nu pludselig må vurderes helt anderledes. Det er et med den dunkle neurotiske dynamik forbundet paradoks, at de så længe idealiserede kvantitative metoder i det øjeblik ikke længere er til at stole på, hvor de beviser, at kravet om en stadig mere fuldstændig naturvidenskabeligt-teknisk tagen-i-besiddelse af naturen er ensbetydende med selvdestruktion.²⁶

Sundhedsidrætten må da forstås som en fortvivlet narcissistisk nyorientering. I sundhedsidrætten kan den tryghedshigende i det mindste oprette en illusion om sin egen duelighed og handlekraft. Glæden ved disse aktiviteter kan derfor vanskeligt sættes i forbindelse med legen, men må tvært-

imod tages som udtryk for lettelse ved momentant at slippe fri af angsten. Legeholdningen i klassisk forstand må således også antages at være fraværende i sundhedsidrætten.

Bliver legeelementet knægtet af for megen alvor i sundhedsidrætten, manifesterer det sig ikke desto mindre også her i tilknytning til fænomenet. Her tænkes ikke specifikt (som i sporten) på det naturvidenskabelige-medicinske område men derimod på sundhedsidrættens tendentielle modsætning og forudsætning: forbrugersamen.

Forbrugssamfundet er katalysator for sundhedsidrætten, og den kulturgenererende leg er netop transformeret over i forbrugssammen i kraft af fornægelsesens »neurotiske dynamik«. I lyset af denne transformation smelter sundhed og forbrug sammen. Sundhed er blevet en identitetsgivende faktor. Derfor går det ikke an at dyrke motion i efterkrigstidens militærtræningsdragter og »Tretorn«-gummisko. Udstyret, ens *outfit* skal være i orden. Sundheden skal signaleres for at have værdi. Man risikerer ligefrem villigt sin sundhed (som når man f.eks. udsætter sig selv for UV-lys i solarier) for at tage sig sund ud.

Det er sjovt at forbruge – og fatalt. Psykologiseringer over forbruget som kompensation og meningssurrogat er utilstrækkelig til at forklare den hensynsløshed og intensitet, hvormed der forbruges. Forbruget har karakter af projekt, og er alligevel aldeles formålsløst. Det kan ses som menneskeheden største, sidste og mest fandenivoldske kamp. I denne ekstatiske energiudfoldelse er alt på spil. Den foregår i ubevisthedens fuldkomne ubekymretthed (skønt evindelige eksterne bekymringsudbrud animerer til idrætslige

bodsøvelser som et dagligt fadervor) og er totalt desinteresseret. Forbruget er leg!

Den ekspressive idræt

Fataliteten i det traditionelle idrætsbillede af elite og bredde, af præstations-sport og sundhedsidræt ligger til grund for forskningens spejden efter kropskulturelle paradigmeskift. Hist og her findes ansatser til noget anderledes, men om det er nyt, om det er autentisk, om det er leg er vanskeligt at bestemme. Gøgl, karneval, pantomime og akrobatik, som er en side af den ekspressive bølge, er restaureringer af fortidige fænomener. Thai chi, yoga og lignende, som er en anden side, er nye eksotiske importfænomener. Disse aktiviteterets gen- eller opkomst i det kropskulturelle landskab, sammen med den grønne bølges reaktualisering af 'det naturlige', tyder på et kulturelt mismod og en utilfredsstillende identitetsdannelse, som forårsager en længsel tilbage mod en tabt oprindelighed og en søgen efter ny helhed og naturlighed.

Når kultursociologen Henning Eichberg plæderer for en ny bevægelseskultur griber han da også tilbage til en postuleret tabt autenticitet. Ja, han forgriber sig ligefrem på sit materiale og kaster sig ud i begejstret tildigtning.

Gennem de indledningsvist citerede beretninger om kugle-, bold-, og kampege (og også gennem deres tavshed) kan man godt høre latteren fra det deltagende landsbyfolk. Det drøner af grin og tvetydige kommentarer mellem holdene. Der fornemmer vi lyden af fornøjelse og skadefryd, som refererer til mangfoldig situationskomik. Der runger latteren, hvor det lykkes at give bolden videre – og hvor det mislykkes.²⁷

Med citatet prøver Eichberg at puste liv i forestillingen om latterkulturen og det groteske som latent subversive potentialer i idrætten. I denne bestræbelse yder han dog hverken legen eller idrætten retfærdighed. Ganske vist, hvor der lees undermineres autoritetsforholdet. Kan vi grine sammen af hjertens lyst er vi trods ydre forskelle i position og status i øjeblikket ligestillede. Men samtidig med at vi overgiver os til latteren giver vi køb på alvoren. Når latteren ikke længere er blot et biprodukt men selve formålet med aktiviteten, er aktiviteten blevet pjat og har mistet legens nerve. Den der i boldspil hyppigt griner når han taber bolden, griner ikke fordi han morer sig men forsøger derimod at camouflere sin mindreværdsfølelse ved at demonstrere ligegyldighed. Og griner vi alle, griner vi ad at vi overhovedet gider beskæftige os med noget der i den grad er latterligt uinteressant. Det drøn af grin Eichberg mener at høre i forbindelse med de gamle lege, kunne derfor meget vel være det der lagde disse lege i graven til fordel for den alvorlige og fascinerende sport. Det er således usandsynligt at de gamle landsbylege og latterkulturen skulle stå foran en renaissance og vinde ny folkelig gennemslagskraft. Tværtimod er der efter alt at dømme tale om blot en historisk museal interesse og et pædagogisk forsøg.

Paradigmeskiftet er fremdeles vanskeligt at finde håndgribeligt både inden for og uden for den organiserede idræts område. Dog, på i hvert fald et felt søges den traditionelle idræt givet bevidst modspil, nemlig i den ekspressive idræt som den promoveres og praktiseres hos bevægelsespædagogen Johan Borghäll. I henvendelse en snes år har han udviklet en metode der gør op

med formålsidrætten. Borghäll bekendt sig til et tredje standpunkt hvor bevægelse hverken beror på konkurrence eller helsehensyn men på simpel bevægelsesglæde. I sit seneste forsøg på at forankre den ekspressive idræt teoretisk forklarer han begrebet på følgende måde:

Vi har hamnat i det *mystiska* utan regler och utan språk. Vanligtvis blir vi så skrämde, att vi slår personligt rekord på vår flykt tillbaka till säkerheten. Men ibland är tryggheten förräderiskt sövande. Vi förlorar vakenheten och fastnar i de döda tabellerna. Vi blir själva förvandlade till död statistik över antalet medlemmar i klubben, antalet åskådare den säsongen, antalet TV-tittare på en landskamp.

Om vi ändå våger ta risken att ge oss in i den expressiva idrotten, vad är det för kvaliteter vi kan finna där?

Den ekspressiva idrotten betonar *lekfullhet* framför rationell nytta, *skratt och tillfällighet* framför rättvis jämförelse, *nuet* framför dåtid och framtid. Den kan vara fylld av *spänning* men den är utan konkurrens, *svetten* kommer spontant från hjärtat inte framtvungad från hjärnen. Den eftersträvar intimitet och *sinnessupplelse*, utan att vara bunden till ett bestämt rum. Den söker den *estetiska dimension*. Den kan utföras med musik eller utan, med boll eller annat redskap. Den er inte bunden till en viss fysisk prestationsförmåga eller en bestemd åldersgrupp.²⁸

Den bevidsthedsrevolutionerende intention er ikke til at tage fejl af. Den traditionelle idrætsudøvelses statik og den mere eller mindre passive tilskuerrolle fremstilles uden kvalitativ forskel. Snildt glider han fra klub, tilskuer, TV-kiggere længere og længere bort fra idrætten uden at tage stilling til det fascinationsaspekt der holder tilskuere og seere fangen, og som er klubbens sjæl. Tendentiøst tager han livet af sporten ved at reducere klubmedlemmerne til død statistik. Selvfølgelig kunne hans eget projekt lægges i

graven på tilsvarende vis. Hermed ville dog intet være gjort eller sagt for i den ekspressive idræt hersker ingen logik og ingen konsekvens. Søger man indsig i den ekspressive idræt ad teorivejen, må man derfor acceptere at Borghäll formulerer sig anderledes om det anderledes, og forsøge at læse mening frem af 'lyrikken'.

Nøgleordene i den ekspressive idræt som den præsenteres i citatet er nuet, latteren, tilfældigheden, spændingen, sindsoplevelsen, det æstetiske og lysten til at lege. Disse elementer har hver for sig, og måske i endnu højere grad sammen, direkte affinitet til Hui-zingas legeteori. Legens centrale stilling i sammenhængen understreges da også af Borghälls insisteren på, at den entydige positivitet i ordet »lektfullhet« blev bevaret i den danske oversættelse. Det tvetydige danske ord legesyg er kasseret til fordel for det udanske legefuld. Ser vi bort fra Borghälls konkurrenceulyst står vi således intentionelt over for det idrætslige fænomen²⁹ der synes mest i tråd med forestillingen om den kulturgenererende leg. Dette bliver des mere interessant af at fænomenet virkelig er en idrætskulturel nyskabelse, hvor spæden den end er. Spørgsmålet er følgelig om fænomenet lever op til intentionerne og virkelig drives frem af menneskets iboende legelyst.

I artiklen »Set fra subjektets synspunkt« rammer Thomas Ziehe den ekspressive idræts indre dynamik i hjertet med følgende formulering:

Oplevelsen af ens egen krop, af dens følsomhed, bevægelighed og udtryksmuligheder indgår i interessen for pantomime, teater, dans og musik. Ønsket om ophøjethed i sammensmeltningssituationer driver længslerne i retning af rus, af en intens selv-oplevelse eller ligefrem selvopløsning, der kan opleves i situationer af

meget fortættet æstetisk praksis (især oplevelser af sansebombardement f. eks. i forbindelse med ekstatiske musik). Ønskets affektive dominans over hovedets kontrolmekanismer indgår i den mimetiske omgang med billedmateriale eller poesi.³⁰

Talen om rus og selvopløsning leder umiddelbart tanken hen på et af Hui-zingas væsentligste kriterier for legen, nemlig desinteresseretheden. Ligeledes er de nævnte æstetiske praktikker afgrænsede i tid og rum. Imidlertid er kardinalkriteriet: »det agonale element« fraværende helt i overensstemmelse med Borghälls afvisning af konkurrencen. Ziehe taler da heller ikke om interessen for den æstetiske praksis, som indeholdt det et kulturskabende potentiale. Tværtimod tager han den som udtryk for »en psykisk distance til det samfundsmæssige realitetsprincip«³⁰ og tangerer en forklaring af den ekspressive idræts kulturelle forandringskraft eller mangel på samme:

De æstetiske interesser forudsætter således ikke, som det var tilfældet med den hidtidige borgerlige socialisationsbasis, et psykisk brud med et stivnet forhold til virkeligheden, men udgør snarere et moment af psykisk kontinuitet. Muligheden for at opnå psykisk ligevægt, en jeg-tilstand der kan opleves som narcissistisk, er jo netop forbundet med ønsket om at kunne føle sig ophøjet i distance til det samfundsmæssige realitetsprincip.³⁰

Den ekspressive bølge tager sig i Ziehes belysning ikke kulturudfordrende ud. Den fremstår eskapistisk egensikrende og synes at bero på samme narcissistiske psykodynamik – angst og afmagts- almagtsfølelse – som sundhedsidrætten. Den ekspressive idræt under Borghälls auspicer har da også en tendens til, når man betragter øvelserne hver for sig, at blive uskelne-

lig fra terapiområdet. Forskellen mellem sundheds- og ekspressiv idræt kan formelig reduceres til, at hvor førstnævnte tager hånd om den fysiske sundhed tager sidstnævnte sig af den psykiske.

Man kan fremdeles argumentere for, at der snarere er tale om repressiv end ekspressiv idræt. For den befordrede illusion om kropslig frigjorthed og ophøjethed virker i samme retning som realitetens repressive tolerance og er således med til at kvæle autentiske frigørelsesforsøg. At organisere og institutionalisere den ekspressive idræt som fagområde begrundet i ønsket om at give den traditionelle idræt bevidsthedsrevolutionerende modspil er absurd. Det fører tværtimod til at konformiteten cementeres. For i faget forvandles frigørelse til ekspropriation og som Huizinga slår fast: »Leg på kommando er ikke længere leg«. I den ekspressive idræts udfoldelse, som den lanceres af Borghäll m. fl., må legen derfor siges at være lige så fremmed som i sporten og sundhedsidrætten, skønt den konceptuelt er udsprunget af og knyttet til leg.

Som vi har set den kulturgenererende leg udfolde sig i naturvidenskaben og forbruget, finder vi den i relation til den ekspressive idræt i pædagogikken. Dette fremgår med al ønskelig tydelighed når man læser skriftet *Kunst, kamp & latter*, der er blevet til på baggrund af et projekt i DDGU-regi om volleyball som ekspressiv idræt. I den indledningsvise redegørelse for hensigten med projektet skriver forfatterne:

En af de største barrierer – for at komme ad nye veje i idrætten – er vanetænkningen. Vi er måske alle, når det kommer til stykket »tryghedsnarkomaner«, der har det bedst, når alt fore-

går, som det plejer. Vi er alt for tilbøjelige til at glemme eller gemme det legende menneske i os selv. Kan vi imidlertid genfinde dét, vil vi atter kunne opleve fornøjelsen og tilfredsstillelsen i den barnlige nysgerrighed, i lysten til at udforske det ukendte og i spændingen ved at bringe os selv i nye, overraskende og uventede situationer. Det er sådan gøgleren eller klovnens arbejder, både når han forbereder sig og når han optræder for et publikum. Han evner at holde en åben kanal til barnet i sig selv. Men han må i samme åndedrag tage risikoen for at blive betragtet som barnlig, og det ønsker vi nødt som voksne.³¹

Hvad enten forfatterne kalder sig animatører eller igangsættere er den pædagogiske nerve i citatet ikke til at tage fejl af. Ligesom antipsykiatrien er en retning inden for psykiatrien er den ekspressive idræts 'antipædagogik' også blot en ny pædagogisk metode.³² Man forsøger at tage kampen op mod det konventionelle, prøver grænserne for sin formåen. Hjulpet af objekternes narcissistiske identifikation kommer animatøren, der givetvis ofte selv har en rem af huden, til at afprøve sin karismatiske styrke. Citatets »vi« kan meget vel tages bogstaveligt idet det primært er animatørerne der oplever fornøjelsen ved at slippe fri af vanetænkningen og tilfredsstillelsen ved at udfordre tryghedsnarkomanien. Det er dem der bevidst søger barnet i sig selv. Det er dem der leger. Objekterne der drages ind i legen er netop så konforme, at risikoen er minimal for at de som barnet i eventyret vil råbe: »Men han har jo ikke Noget paa!« Animatørerne eller de nye pædagogers bedste legetøj er netop objekternes autoritetstro, -tolerance og angst for ikke at turde, ikke at kunne. Det agonale element i animatørernes praksis ligger i udfordringen af hidtidige pædagogiske praktikker. Legen består i det simule-

rede oprør mod autoritære former på grundlag af slørede og derfor virksomere autoritære metoder.

Afslutning

Vi har nu betragtet (de) tre sider af idrætten, og nået frem til det resultat at den kulturgenererende leg ikke findes i nogen af dem, men i relation til alle. Endnu mangler tematiseringen af idrætten en bloc. Nok er opdelingen i sport, sundheds- og ekspressiv idræt teoretisk funktionel, men i virkeligheden er der tale om en unuanceret model, der ikke formår at gribe idrætten i sin kompleksitet. I tematiseringen af den ekspressive idræt oplevede vi kunstigheden ved at adskille den fra sundhedsidrætten. Samme problem opstår hvis vi tænker sporten ind i samme problemfelt.

Påstanden, at eliteidræt er usundt, bliver ikke rigtigere af ideligt at blive gentaget. Modstillingen af præstationsidræt og sundhedsidræt er særdeles diskutabel. Begge steder ses skader og begge steder belastes kredsløbet. Argumenteres der for at skadesfrekvensen er højere i eliteidræt, og denne således er mindre sund, kan der tilsvarende argumenteres: at kredsløbsbelastningen og de gennemsnitlige konditionstal ligger højere i eliteidrætten, der således må være sundere. Dette være blot nævnt for at komme enhver hang til entydighed til livs.³³

Ethvert løb kan såvel indefra som udefra opleves som enten (eller både og) en sportspræstation, en helsebringende foreteelse eller en ekspressiv ud-

foldelse. En fodboldkamp kan ligeledes betragtes under disse tre synsvinkler indefra og udefra. Set fra oven er alle elementer til stede i form af løbet, attituderne og resultatet, hvis betydning bliver mere og mere synlig hen imod slutningen. Og det hele ses spejlet i tilskuermassens medleven.

Når legen ikke blev fundet i samtlige de her diskuterende sider, er det således ikke mærkeligt at den ikke blev fundet i nogen; ligesom det er oplagt, at når den fandtes i tilknytning til den ene måtte den relatere sig til alle. Det bemærkelsesværdige er imidlertid, at det netop var udenfor det egentlige idrætsområde at den kulturgenererende leg fandtes. Forklaringen herpå er, at idrætten er blevet udgrænset som kulturel kilde, mens vægten er blevet lagt på arbejdet eller arbejdslivet, der er blevet afsondret fra det intime sociale liv. Idrætten genererer derfor ikke længere kultur men spejler den. Idrætskritik er fremdeles i videre forstand kulturkritik.

At vurdere og tage stilling til legens transformation ligger uden for denne artikels formål. Ligeledes ville den ellers relevante tematisering af legens muligheder i lyset af det gryende fritidssamfund og arbejdets følgelig forsvindende betydning sprænge de givne rammer. Vi må derfor nøjes med en afsluttende konstatering af, at idrætten har krystalliseret sig, idet den har mistet sit legeindhold, og således i alle sine fremtrædelsesformer syner konserverende, hvilket imidlertid åbner mulighed for nye kulturgenererende afsæt.

Noter

1. Edgar Morin: Det glemte mønster: Den menneskelige natur s. 21.
2. Begrebet »idrættens trialektik« er hentet hos Henning Eichberg, der i Det løbende samfund. Idrætssociologi ud fra kroppen argumenterer mod topolsmodellen: elitebredde for en trekantmodel. Eichberg finder topolsmodellens opdeling af idrætten i hhv. præstations- og sundhedsidræt for smal. Han hævder at der tillige findes en ekspanderende oplevelsesorienteret idræt, der hverken er præstationsorienteret eller funktionalistisk – hverken produktiv eller reproduktiv, men tværtimod aproduktiv og ekspressiv.

Den analytiske trialektikmodel præsenterer Eichberg som et resultat af diskussioner om idrættens rækkevidde og begrænsning på Institut for Idræt, Odense Universitet. Modellen er fundamentet for den studierevision der er foretaget på stedet, som betyder at der nu på uddannelsens andet år undervises i de tre temaer: sport, sundhed og ekspressiv idræt.

Denne kuriøse transformation af en teori til praksis har inspireret til den form hvori nærværende artikels emne behandles.
3. Siden det for ti-tyve år siden var toplederne i dansk idræt der sagde det, er der sket en nedsvivning så klicheen nu hyppigst bruges på klublederniveau, når der skal plæderes for økonomisk favorisering af klubbens elite. I Idrætshistorisk årbog 1989 Mellem kald og videnskab argumenterer Per Jørgensen i artiklen »Den frivillig, ulønnede leder. En undersøgelse af DIFs ledelseshistorie« for at der faktisk er noget om snakken.
4. Herved forstås gymnastik, atletik, boldspil og svømning.
5. Når jeg bruger ordet civilisation knytter jeg an til den tyske civilisationskritiske tradition, der betragter civilisationen som en kulturel forfaldsform. Der er med andre ord tale om en distinktion i forhold til kulturbegrebet.
6. Peter Thielst: Latterens lyst s. 99.
7. Walter Umminger: Toppræstationer s. 30.
8. Johannes Sløk formulerer det i en anden sammenhæng således: »Legene«, som vi kalder dem i moderne sprog, ikke blot de olympiske, men på samme måde de andre

omkring i Hellas, havde som bekendt ikke alverden at gøre med det, vi idag kalder sport. De var et religiøst fænomen, og de var alvor. (...) For mig er det alene den religiøse alvor om at gøre. Det gjaldt ikke bare om at deltage; det gjaldt om at vinde, og kun den, der vandt, vandt; kappestriden var i grunden slet ikke »ædel«, ikke i vor forstand af ordet. Den var bitter, for det gjaldt om at overvinde sin modstander, virkelig overvinde. I »nævekampen« kunne han meget godt blive lemlæstet, måske dræbt. Kampen var ikke venskabelig, men fjendtlig. Mennesker var hinandens rivaler, i krigersk forstand« (Det religiøse sprog s. 166).

Det er ikke let at se noget som helst legeindhold i kampene som de her fremstilles. Man må imidlertid forstå, at æresbegrebet i græsk kultur rakte langt videre end i vores. Grækerne havde ingen forestillinger om eller tro på nogen evighed i det hinsidige. Dette bevirkede en høj grad af dødsangst. Man 'levede' kun evigt i og med sin ære og sit eftermæle. Men netop i denne transformation af æren kommer legeindholdet til syne.

9. Umminger: op. cit. s. 30.
10. ibid. s. 31.
11. Johan Huizinga Homo Ludens s. 81.
12. Når jeg vælger at betone legen som desinteresseret og ikke som uinteresseret, som der retteligt står i den danske oversættelse, er der tale om en nødvendig præcisering. En nødvendighed der accentueres af Richard Sennett, der skriver: »Play is, first of all, a purely voluntary activity. It is then what Huizinga calls »disinterested« activity. It is finally secluded, by which he means play has special spaces and time periods which set it apart from other activities.

The second of these three conditions, play as disinterested activity, is related to the question of self-distance. Disinterested does not mean uninterested. Children at sport can hardly be called bored. Huizinga means disinterested in the sense of stepping away from immediate desire or instant gratification. That stepping away permits people to play together. Disinterested play appears in the life cycle long before children play formal games with each other,

however; it begins in the later month of the first year of life« (The Fall of Public Man s. 317).

13. Huizinga op. cit. s. 13.

14. Hvilke komiske konsekvenser det kan afstedkomme, når tanken bliver offer for den dogmatiske banalitet er Søren Andkjærs speciale Leg og idræts historie – animation og kulturarbejde et mønstereksempel på. I sit fortvivlede forsøg på at komme omkring Huizingas gennemgribende solide, men vanskeligt håndterlige definition på legen, for at gøre plads til sin egen ad hoc definition, kommer han for skade at ride rodeo på såvel begreber sprog som tanke. Til eksempel slutter han sin kritik af Huizinga på følgende 'elegante' måde: »Huizingas legebegreb er meget bredt, og rummer så forskellige fænomener som krigsførelse, sport, digterkunst, retspraksis m.m.

Det er problematisk at arbejde med et så bredt og omfattende begreb, hvor stort set al menneskelig aktivitet kan henføres til kategorien leg. Jeg mener at det er svært at anvende Huizingas legebegreb i praksis. Endvidere er Huizingas menneske- og kultursyn problematisk. Jeg mener ikke at civilisationen nødvendigvis bygger på konkurrence og kamp.

Mennesket er et socialt væsen og ikke udelukkende et konkurrencevæsen, hvilket indebærer at kommunikationen er et vigtigt element i opbygningen af samfund og kultur. Denne kommunikation bygger dog ikke nødvendigvis på konkurrence og kappestrid.

Jeg mener ikke, at kampen og konkurrencen er de konstituerende elementer i legen. I mange lege er det i langt højere grad samarbejdet, latteren eller det groteske som er centralt.

Huizinga fremhæver at begrebet leg rummer elementer af moral og etik. Jeg finder dette vanskeligt foreneligt med et legebegreb, som rummer krigsførelse, kamp og sport. Krigsførelse forbindes normalt med negative konnotationer, mens legen umiddelbart forbindes med noget positivt. Jeg vil dog fremhæve at der i legen eksisterer et element af moral.« (s. 15).

At det opleves som vanskeligt at arbejde med en så bred definition som den Huizinga præsenterer, kan Huizinga næppe klandres for. Andkjær kan derimod anklages for helt

at se bort fra Huizingas pointering i forordet til bogen hvori han skriver: »Efterprøver man indholdet af vore handlinger helt ud til grænsen for vor erkendelsesevne, kan man godt få den tanke, at al menneskelig adfærd er leg og intet andet. Den der slår sig til tåls med denne metafysiske konklusion bør ikke læse bogen her.« (s. 7). Huizinga forsøger med andre ord på forhånd at komme den misforståelse i forkøbet som Andkjær ikke desto mindre prøver at slå ham af banen med. Endvidere står der intetsteds i bogen, at Huizinga mener kulturen nødvendigvis bygger på konkurrence og kamp. Desuden er det absurd overhovedet at vurdere boniteten af Huizingas analytiske teori ud fra dens praksismuligheder. Hertil kommer at det er overmåde flot, i det der skulle minde om en diskussion af Huizingas teori, at postulere at legen har med latter og det groteske at gøre uden at fremkomme med bare noget der kunne ligne en ansats til refleksion over Huizingas tekst, hvori Huizinga dog argumentatorisk anfører at latter »ikke på nogen måde ubetinget (er) forbundet med leg«, at latterens »sammenhæng med legen er af underordnet natur«, at latteren snarere er beslægtet med komikken der er nært forbundet med dumhed, hvilket leg intet har med at gøre. Endelig er det overraskende at Andkjær, der indledningsvis bryster sig af sin historiske bevidsthed ikke kan se moralske aspekter i krigskunst, når man betænker hvor snublende nær de ligger i sprogets tale om ridderlighed; der er måske ydermere ligefrem en grund til at det netop fra gammel tid er kaldet krigskunst. I den netop overståede golfkrig med al dens »videospilsteknologi« synes legeelementet for øvrigt heller ikke at fornægte sig.

15. Huizinga op. cit. s. 52.

16. *ibid.* s. 199 .

17. Christopher Lasch: Narcissismens kultur s. 106.

18. Huizinga op. cit. s. 15.

19. Bob Goldman: Death in the Locker Room forordet s. 10.

20. Dette kan aflæses af en lang række fænomener ligefra populariteten i Jane Fondas Work Out-program over helsecentrenes knopskydninger til oplagsudviklingen for bladudgivelser som »I form«. Men også af storpolitiske arbejder som Brundtland-rap-

porten der fokuserer på det økologiske problem og WHO's sundhedspolitiske mål som de præsenteres i »Sundhed for alle i år 2000«.

21. Lars-Henrik Schmidt & Jens Erik Kristensen Lys, luft og renlighed s. 82
22. Horst E. Richter: Gudskomplekset s. 23.
23. *ibid.* s. 131.
24. Det er hvad Jean Baudrillard oplever i Amerika, hvor joggingbevægelsens hysteri kommer til udfoldelse i sin mest ekstreme form i New York-marathonløbet som han beskriver således: »Jeg ville aldrig have troet, at marathonløbet i New York kunne fravriste én tårer. Det er et dommedags-skue. Kan man tale om frivillig lidelse, ligesom man taler om frivillig trældom? Under den plaskende regn, under helikoptererne, under bifaldet, iklædt en aluminiums-kyse og skelende til deres stopure, eller med nøgen overkrop og fordrejede øjne, søger de alle døden – den død af udmattelse, som blev en græsk soldats lod for to tusinde år siden, da han, lad os endelig ikke glemme det, bragte Athen budskabet om en sejr. Nutidens marathnløbere drømmer sikkert også om at viderebringe et sejr-budskab, men der er for mange af dem, og deres budskab har ikke længere nogen mening: det er budskabet om selve deres ankomst ved afslutningen på deres kraftudfoldelse det dunkle budskab om en overmenneskelig og unyttig anstrengelse. Taget under ét bringer de os snarere budskabet om en katastrofe for menneskearten, for man ser den blive fornedret time efter time ved målstregen, fra de første, som stadig er smidige, veloplagte og konkurrencelystne, til de vrage, som bogstavelig talt bæres frem til målstregen af deres venner, og de handicappede, som kører strækningen i rullestol. Der er 17.000 af dem, hvilket får én til at tænke på det virkelige slag ved Marathon, hvor der ikke engang var 17.000 til at slås. Her er 17.000, og hver eneste af dem løber alene, endda uden håbet om at sejre, kun for at føle, at de lever.

»Vi har vundet!«, stønner grækeren fra Marathon og udånder. I did it stønner den udmattede marathnløber og synker sammen på plænen i Central Park. (S. 26).

Med det finale udråb »I did it!« udtryk-

kes en grandios selvforestilling der (for en tid) cementerer selvets egen guddommelighed. Men der er tale om en dobbelthed. For samtidig med at præstationen er saliggørende – en symbolsk guddommeliggørelse – er det et symbolsk selvmord. Det er en demonstration af og et oprør mod absurditeten. Sygdom og sundhed i et og samme udtryk.

25. Richter *op. cit.* s. 20.
26. *ibid.* s. 27.
27. Henning Eichberg: Det løbende samfund s. 226.
28. Johan Borghäll: Pedagogik för förryckta s. 17.
29. Om det overhovedet er plausibelt at kalde fænomenet idræt er en anden sag. Da Borghäll i sin tid institutionaliserede projektet, lancerede han det under betegnelsen bevægelseskommunikation med tydelig distance til den etablerede idræt. I Pedagogik för förryckta forklarer han navneforandringen med at »titlen »rørelseskommunikation« (...) lätt kan kringgå av idrottsdebatten för at den är någonting vid sidan om – något annat än idrott. Numera har begreppet sällskap med ett ord som innehåller idrott nämligen »ekspressiv idrott«. När Borghäll oplevede, at bevægelseskommunikationen blev forbigået i idrætsdebatten skyldes det måske, at dens indhold af dans, teater, massage og tematisering af tabu, angst, sansning etc. virkelig er noget andet end idræt om ikke idrætsbegrebet skal gøres så rummeligt at disse terapiformer og kunstarter hver for sig kan optages heri.
30. Thomas Ziehe: Ambivalenser og mangfoldighed s. 91.
31. Jørgen Povlsen m.fl.: Kunst, kamp & latter s. 3.
32. Til trods for at Borghäll i kapitlet »Model-len i Luften – om lærerrollen i den expressive idrotten« lægger afstand til pædagogen og i stedet taler om nødvendigheden af at se os selv som først og fremmest »igångsættende« och animatörer, inte pedagoger och undervisare«(s. 193) afslører hans titelvalg Pedagogik för förryckta at der ikke er tale om andet end en ny pædagogisk metode.
33. Indvendingen, at doping og forceret skadesbehandling forekommer i sporten, siger intet om sportsudøvelsens sundhedskvali-

tet. Derimod siger det noget om selve sportens tilstand, hvilket er en anden sag. Ligeris kunne man anføre at der findes eksemp-

ler på dopingmisbrug i helsecentre og moti-
onistkredse, hvilket imidlertid intet siger
om sundhedsidrættens kvalitet.

Litteraturliste

- Andkjær, Søren: *Leg og idræts historie – animation og kulturarbejde* (Odense 1990 udgivet. Tilgængeligt på Odense universitet).
- Baudrillard, Jean: *Amerika* (1987).
- Baudrillard, Jean: *Det fatale. Skæbnestrategier* (1987).
- Baudrillard, Jean: *Forførelse* (1985).
- Borghäll, Johan: *Pedagogik för förryckta. Om den expressiva idrotten* (Örebro 1989).
- Borghäll, Johan & John M. Steinberg: *Bevægelseskommunikation* (Åbybro 1982).
- Eichberg, Henning: *Det løbende samfund – idræts sociologi ud fra kroppen* (Slagelse 1988).
- Goldman, Bob: *Death in the Locker Room. Steroids and Sports* (Indiana 1984).
- Hansen, Jørn & Kurt Klaudi Klausen: *Mellem kald og videnskab. Ledelse og uddannelse i idrætten* (Aabybro 1989).
- Huizinga, Johann: *Homo Ludens. Om Kulturens Oprindelse i Leg* (1963).
- Lasch, Christopher: *Narcissismens kultur* (1979).
- Loy, John W. & Gerald S. Kenyon: *Sport, Culture, and Society. A Reader on the Sociology of Sport* (New York 1969).
- Marcuse, Herbert: *Eros og civilisationen* (1980).
- Morin, Edgar: *Det glemte mønster: Den menneskelige natur* (1974).
- Povlsen, Jørgen m.fl.: *Kunst, kamp & latter – et udviklingsarbejde indenfor volleyball* (tilgængeligt på Odense Universitet og DDU).
- Richter, Horst E.: *Gudskomplekset. Om troen på menneskets almagt – dens oprindelse og dens krise* (1980).
- Schmidt, Lars-Henrik & Jens Erik Kristensen: *Lys, luft og renlighed. Den moderne socialhygiejnes fødsel* (1986).
- Sloterdijk, Peter: *Kritik af den kyniske fornuft* (1989).
- Sennett, Richard: *The Fall of Public Man* (New York 1978).
- Sløk, Johannes: *Det religiøse sprog* (Århus 1981).
- Thelst, Peter: *Latterens lyst* (1988).
- Umminger, Walter: *Toppræstationer. En Idrættens Kulturhistorie* (1963).
- Ziehe, Thompas & Herbert Stubenrauch: *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser* (1983).
- Ziehe, Thompas: *Ambivalenser og mangfoldighed* (1989).
- Hvor intet andet er nævnt er udgivelsesstedet København.

